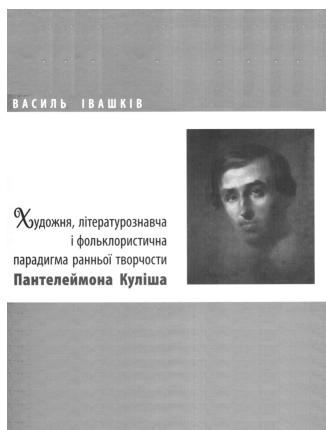

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ У 1840-ві РОКИ

[Івашків Василь. Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 447 с.]

В інтелектуальному просторі України з'явилося нове фундаментальне видання – монографія Василя Івашкова «Літературна, фольклористична парадигма творчості Пантелеймона Куліша». Сам факт появи цієї книжки з-під пера дослідника, який упродовж двадцяти років виявляє постійне зацікавлення Кулішевою творчістю, – явище небуденне. Перша його публікація «Українські народні пісні в записах Пантелеймона Куліша» вийшла 1989 р., і того ж року молодий пошуковець здійснив двотижневу подорож до Ленінграда, де в рукописних фондах Пушкінського Дому й тоді ще Державної публічної бібліотеки ім. М. Салтикова-Щедріна докладно ознайомився з Кулішевими матеріалами. Наступного року з'явилася перша книжка науковця – «Українська романтична драма 30–80-х років XIX ст.», у якій проаналізовано «Драмовану трилогію» Куліша. Ще наступного – побачила світ підготовлена Івашковим «Чорна рада». А через два роки в серії «Бібліотека української літератури» вийшов друком двотомник Кулішевих творів, другий том якого – драматичні твори, взоруючись на академічні традиції, упорядкував Івашків (2-ге видання. – 1998 р.). І вже нещодавно, 2006 р., уперше за 160 років побачила світ Кулішева книжка «Повість про український народ», видання якої також зініціював Івашків, спорядивши її ґрунтовною передмовою. До цього слід додати, що у видавництві «Критика» готується до друку сумлінно впорядкований науковцем том «Записок о Южной Руси» (у рамках «Повного зібрання творів Куліша»). Нарешті, кількадесят статей, присвячених Кулішеві, у різних наукових виданнях поставили Івашкова в один ряд з найавторитетнішими кулішезнавцями сьогодення.

Вибір теми монографії не випадковий. Тут, очевидно, зіграв роль той кричущий факт, що ранній Куліш – молодий амбітний початківець-письменник, який, увійшовши в українську літературу, одразу здобув визнання (так, Костомаров бачив у Кулішеві майбутнього українського Вальтера Скотта), науковець-аматор, який намагався провести системне дослідження фольклорних та історичних пам'яток свого краю, кириломефодіївець-патріот, котрий засобами пера прагнув повернути колишню славу своєї Батьківщини і який за україноцентризм зазнав репресій, – був належним чином не досліджений. Рівно 90 років тому Віктор Петров видав монографію, присвячену Кулішеві 1850-х рр., у передмові якої висловив сподівання написати й аналогічну книжку про Куліша 1840-х рр. (я не схильний перебільшувати значення праць Петрова для нинішніх наукових потреб і гадаю, що темі «Куліш у 1850-х рр.» нині потрібне нове поглиблене дослідження). Поява низки статей Петрова про початковий період життя й творчості Куліша (а також наявність однієї, досі не опублікованої, статті дослідника про Куліша-кириломефодіївця) свідчить, що, якби не сталінщина 1930-х рр., він, імовірно, свій задум зміг би реалізувати. Проте цього не сталося, і Куліш 1840-х рр. донині був вивчений лише фрагментарно, на рівні епізодичних статей, присвячених окремим аспектам його життя й творчості.

Отже, бракувало дослідження про Куліша в 1840-х рр., і бракувало саме

такого, яке написав Івашків, – системного. Науковець усебічно розглянув Куліша як письменника, критика, публіциста й фольклориста, почасти як історика («запропонована тут монографічна розвідка написана в руслі поглибленого комплексного вивчення творчої спадщини П. Куліша» (8)). Саме як письменник і фольклорист Куліш у цей період заявив про себе найбільше, і обидві ці грані його творчої активності Івашків простудіював однаково компетентно. Своє дослідження він визначив як «джерелознавчо-аналітичне». За твердженням автора, він проаналізував усі відомі праці Куліша 1840-х рр. (до арешту) – і друковані, і рукописні – «наскільки це на теперішній час можливо» (25). За зізнанням дослідника, він не зміг дістати лише одну («уничтожающую») рецензію Куліша на роман Олександра Кузміча «Казак», яку той у листопаді 1843 р. надіслав Михайлові Погодіню для публікації в «Москвитянині» і яка нині зберігається в особовому фонді Погодіна в рукописному відділі Російської державної бібліотеки в Москві [див.: 3]. (До слова, автор монографії, як видно, не користувався Кулішевими матеріалами, що зберігаються в московських архівосховищах). Поза увагою Івашкова залишився й автограф Кулішевого оповідання «Циган» (зберігається в Документально-архівному фонді Національного художнього музею України), а також автограф Кулішевої поеми «Україна» (в експозиції Національного музею літератури України; міцно прикріплений до стенду й дослідникам не видається), відтак ми не знаємо, чи вони відрізняються від опублікованих текстів, а якщо відрізняються, то наскільки. Із невикористаних матеріалів, здається, це і все. Решту творів Куліша, а також рецензії на них у монографії використано сповна, до того ж декілька текстів (фольклористичні статті 1843 р.) Івашків увів до наукового вжитку вперше.

Книжка містить два розділи – «Художня проза 1840–1846 років» і «Фольклористика, історіософія, публіцистика, літературна критика та мемуаристика 1840 – початку 1847 років», а також вступ, висновки

(останні також англійською), список використаних джерел і літератури, іменний покажчик. Розділи складаються з таких параграфів: «Воронізький цикл» ранньої прози Пантелеймона Куліша» (41 с.), «Мала проза середини 1840-х років: ідилії “Орися” та “Самое обыкновенное происшествие” (38 с.), «Становлення історично-романного мислення Пантелеймона Куліша: роман “Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад” (56 с.), «Проблематика історичного роману “Чорна рада. Хроніка 1663 року” (редакції 1840-х років)» (64 с.), «Фольклористична діяльність Пантелеймона Куліша. “Украинские народные предания”» (60 с.), «Фольклорно-поетична історія України: епопея “Україна” та “Книга о ділах народу українського і славного Війська козацького Запорозького» (43 с.), «Історіософська концепція України. “Повесть об украинском народе” (32 с.), «Початки публіцистики, літературної критики, мемуаристики» (39 с.).

Уже зі змісту видно, що книжка структурована логічно, кожний підрозділ «на своєму місці». Автор сфокусував свою дослідницьку увагу на творчості Куліша, біографію розглянув принагідно (найдокладніше лише у випадку, коли йдеться про фольклористичну працю Куліша). Це й зрозуміло. Якщо біографію деталізувати так само, як і творчість, книжка вийшла б набагато об’ємніша.

«Труднощі мого монографічного дослідження передусім у відсутності академічного зібрання творів П. Куліша, зокрема написаних у ранній період. Тому значний час потрачено на пошуки такого матеріалу, який не весь зберігається в одній чи двох бібліотеках», – зізнається науковець (25). Ці труднощі будуть стояти перед кожним дослідником, який так само сумлінно, як й автор рецензованої монографії, аналізуватиме творчість того чи того письменника. Адже, за винятком Шевченка й Котляревського, ми не маємо жодного повного зібрання творів класиків ХІХ ст., а отже, ту саму роботу, що зробив Івашків, збираючи матеріали для своєї монографії, замість заглянути в академічне видання буде здійснювати всякий дослідник чи творчості Куліша, чи Марка Вовчка, чи Лесі Українки або

Коцюбинського.

Видання такого за обширом штибу, як рецензоване, можна завжди доповнювати, уточнювати, виправляти. Так, навряд чи слід вважати слухним висловлене (хай навіть зі знаком запитання) припущення, що автор, який підписався криптонімом П. К. (його не можна називати анонімним, як тут-таки робить Івашків), опублікованої в журналі «Маяк современного просвещения и образованности» рецензії на Максимовичів «Киевлянин на 1840 год» (у ньому вміщено Кулішеві оповідання), – це Куліш. Далі у книжці мовиться, що рецензент «спотворив [...] прізвище» Куліша, бо в публікації «П. А. Кульма». Правильніше сказати, не спотворив, а трапилася друкарська помилка. Очевидно, згаданий рецензент – це цензор Петро Корсаков, автор рецензії на Шевченків «Кобзар» у тому ж «Маяке» за 1840 р. (підписався також криптонімом П. К.).

Пишучи про намір Куліша перекласти Гомеру «Одіссею», можна було б

згадати, що в 1880-х рр. письменник спробував-таки її перекласти, однак полишив працю, оскільки, за власним зізнанням, не мав під рукою коментованого Гомера [2, 189] (початок перекладу див.: [4]).

Автор анонімної передмови до львівського видання «Гомерова Одиссея» (переклад здійснив Петро Ніщинський), яку цитує автор рецензованого видання (77, 79), імовірно, Михайло Грушевський (його передруковано в додатках до новітнього зібрання творів Грушевського) [див.: 1].

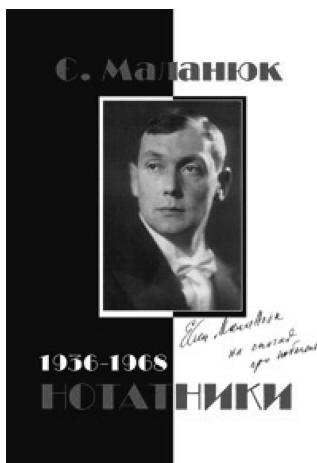
Покажчик не завжди відповідає реальному змістові: так, коли в книжці йдеться про Кулішеву матір Катерину (зокрема, на с. 31, 85), у покажчику це прізвище не наведено.

Утім ці та інші зауваження не впливають на загальне враження, отримане від прочитання монографії. На жаль, такі дослідження не типові для нашої науки – вони унікальні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Твори: У 50 т. – Львів, 2008. – Т. 11 / Упор., комент. Г. Бурлака. – С. 475–483.
2. Могиланський М. П. О. Куліш в 90-х роках: (Листи і документи) // Червоний шлях. – 1925. – № 8.
3. Панов С. И. Кузьмич Александр Петрович // Русские писатели 1800–1913. – М., 1994. – Т. 3. – С. 211.
4. Сочинения и письма П. А. Кулиша. – К., 1909. – Т. 3. – С. 517.

Федорук Олесь

Євген Маланюк. Нотатники (1936–1968): Документально-художнє видання. – К.: Темпора, 2008. – 336 с.: іл.

У виданні подаються нотатки та щоденникові записи з робочих зошитів та записних книжок відомого українського поета, історіософа та культуролога Євгена Маланюка (1897–1968). Історична доля України, осмислення причин наших поразок та невдач, спогади дитинства, ескізи творчих задумів, надзвичайно потужний потік думок, висновків, прогнозів, пророцтв, гіпотез – як продовження поетового діалогу із собою, з епохою, з рідною землею.

Книжка розрахована на широке коло читачів.

У фотододатку використано матеріали з архіву поета, що зберігається в родині його сина Богдана Маланюка в Празі, з архіву Є. Маланюка в УВАН у США, архіву упорядника.